

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Dramatik i udvalg

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Dramatik i udvalg", i Heiberg, Johan Ludvig: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 2000, s. 551. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl04val-shoot-idm140721243122000.pdf>
(tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Dramatik i udvalg

Skønt Heiberg i *Om Vaudevillen* skriver, at »Bellmans saakaldte *Epistler* ere at betragte som Vaudeviller udenfor Theatret.« (Pros. Skr. VI, p. 106), forbliver *Ullas* som undertitel anførte »genre«, »En bellmansk Situation«, uden direkte forbindelse til Heibergs hierarkiske genre-system. Derimod afgiver denne undertitel - sammen med det anførte citat fra *Om Vaudevillen* - et klart vidnesbyrd om det lille stykkes matrice (Carl Michael Bellmans digtcyklus *Fredmans Epistlar*, 1790) og hovedsigte: at bringe Bellmans hovedværk ind på teatret.

De optrædende personer hører til de gennemgående figurer i 552 *Fredmans Epistlar*. Dramaets ydre handling består stort set i et selskabs ankomst (hvorved det minder om Bellmans egen dramatiske bagatel *Mantalsskrifningen*, som Heiberg kan have kendt) - eller snarere i, at man venter på det (sml. *Emilies Hjertebanken*). Stykket består af en nødtørftig dramatisering af »epistlerne« 69, 71, 18, 68, 21 og 55 i nævnte rækkefølge. Det er karakteristisk for Heibergs dramatisering og oversættelse, at den enkelte epistel, der tjener som kilde til melodi og situation, følges tættest i anslaget eller optakten, hvorefter oversættelsen gøres friere og mere dialogisk (se noterne for de enkelte tilfælde). Endvidere, at de Bellman-nære, for publikum lettest genkendelige anslag er koncentreret i stykkets første del. I forbindelse med Heibergs egen dialogiske elaborering af de Bellman'ske forlæg bemærkes hans større forbrug af stockholmske lokaliteter (se atter noterne for enkeltheder), indsamlet rundt omkring i *Fredmans Epistlar*, uafhængigt af den tilgrundliggende epistel. *Ulla skal paa Bal* betegner Heibergs uforpligtede, men indforståede manøvrer i Bellmans univers, som han kender og forudsætter bekendt i detalier.

Da Heiberg 1845 skrev sin *Ulla*, var hans bekendtskab med og begejstring for Bellmans værk allerede af ældre dato. Fra året 1826 stammer ikke blot den allerede citerede bestemmelse af *Fredmans Epistlar* som ikke-dramatiske vaudeviller, men også et situationslån i *Aprilsnarrene* og et melodilån i *Recensenten og Dyret* (jvf. noterne til p. 200 og 346). I 1827 finder vi i Heibergs kritik af Tegnér's *Frithiof* anerkendende ord om Bellmans ukunstlede og netop derfor virkningsfulde stil, ligesom *De Uadskillelige* fra samme år indeholder et Bellman'sk melodilån. I *Kjøbenhavns flyvende Post* omtaler Heiberg atter Bellman i artikler fra 1828 og 1834. Den berømte menuet af *Elverhøi* fra det førstnævnte af disse år kan opfattes som melodilån fra Bellmans anden samling, *Fredmans Sånger* (1791), nemlig nr. 5b. Vaudevillen *Kjøge Huuskors* fra 1831 rummer yderligere to melodilån. I 1832 finder »Bellmans-Sommeren« sted, ægteparret Heibergs ophold i Hørsholm sammen med Hertz og fru Gyllembourg, med den intensive dyrkelse af den svenske skjald, der samstemmende bevidnes i fru Heibergs memoirer samt i Hertz' dagbogsoptegnelser og i hans »Erindringer fra Hirschholm«. *De Danske i Paris* fra det følgende år indeholder hele tre 553 melodilån (det ene yderligere med tematisk slægtskab), *Nei* fra 1836 ét kombineret situations- og melodilån, *Grethe i Sorgenfri* fra 1840 ét rent melodilån. I 1843 holder Heiberg så ved det nystiftede Skandinaviske Selskabs Bellman-fest sit foredrag »Bellman, som comisk Dithyrambiker«, der, publiceret året efter i *Intelligensblade* og sammen med C. Plougs Bellman-foredrag fra samme lejlighed, figurerer som en af de tidligste danske monografier af Bellman og en milepæl i den danske reception af den svenske digter. (Nærmere oplysninger om disse nedslag af Bellman i Heibergs produktion kan søges i Jens Kr. Andersen: *Bellman og de danske guldalderdigtere*, 1996, p. 41-51). Den iøjnefaldende overvægt af melodilån, der iagttages i den foregående mønstring, indicerer et typisk træk ved Heibergs brug af Bellman-forlæg, et træk, der også træder klart frem i *Ulla skal paa Bal*, nemlig *purificeringen*. Bellmans Fredmandigtning er af udpræget anakreontisk karakter: besynger vin og elskov - men i et lavsocialt milieu. Eller mindre sart udtrykt: skildrer velopløst druk og sex blandt derangede (og ikke altid ganske appetitlige) fyldebøtter og prostituerede på og omkring værtshuse i samtidens Stockholm. Det er, hvad det betyder, når fx. *Ulla* (Winblad) introduceres som »Nymph oc Prästinna i Bacchi Tempel« (Bellman: *Fredmans Epistlar*, udg. af G. Hillbom & J. Massengale, 1990, I, p. 12). Tilsvarende gælder det, at hvad der hos Bellman blufærdigt *benævnes »bal« fremstilles* som (udviklende sig til) promiskuøse orgier. Den læser, der kun stifter bekendtskab med Fredman-digtene gennem Heibergs - eller størstedelen af den øvrige danske samtids - formidling, går derfor glip af en del *festivitas*.

Som Heibergs *Ulla* nu foreligger, var forfatteren selv alt andet en tilfreds med den. Ikke at han fortrød *purificeringen* (bl.a. skulle fruén jo have *Ullas* rolle!); snarere indså han stykkets egentlig udramatiske karakter, mest lyrisk oversættelse, som det jo var. Det generer tydeligvis genre-distinktionernes mester; til Orla Lehmann, sammen med Heiberg blandt initiativtagerne til Det skandinaviske Selskab, skriver han i maj 1844:

Post varios casus, post tot discrimina rerum [dvs.: efter mange omskiftelser, efter så mange farer; citat fra Vergils *Æneide* I, 204] har jeg nu endelig faaet det bellmanske Efterspil istand.

554

Jeg er selv aldeles ikke tilfreds med det, og er efter dette langvarige frugtesløse Forsøg kommen til den praktiske Overbeviisning, hvorom jeg allerede havde en theoretisk Mistanke: at de bellmanske Personer og Situationer ikke lader sig dramatisere: (...) Jeg skulde gjerne sende Dem det, for at høre Deres Mening derom, dersom det ikke var umuligt at bedømme det ved den blotte Læsning, hvorved det vil falde betydeligt tyndere ud end i Forbindelse med Musikken. Jeg har begaaet en Feil i at give efter for det Ønske at skrive en saadan Scene. Havde jeg været resolut nok til at afslaae det, saa havde jeg ikke spildt saa lang Tid paa et Product, som jeg nu selv ikke kan bifalde (...)

(*Breve og Aktstykker* III, p. 93, brev nr. 542)

